

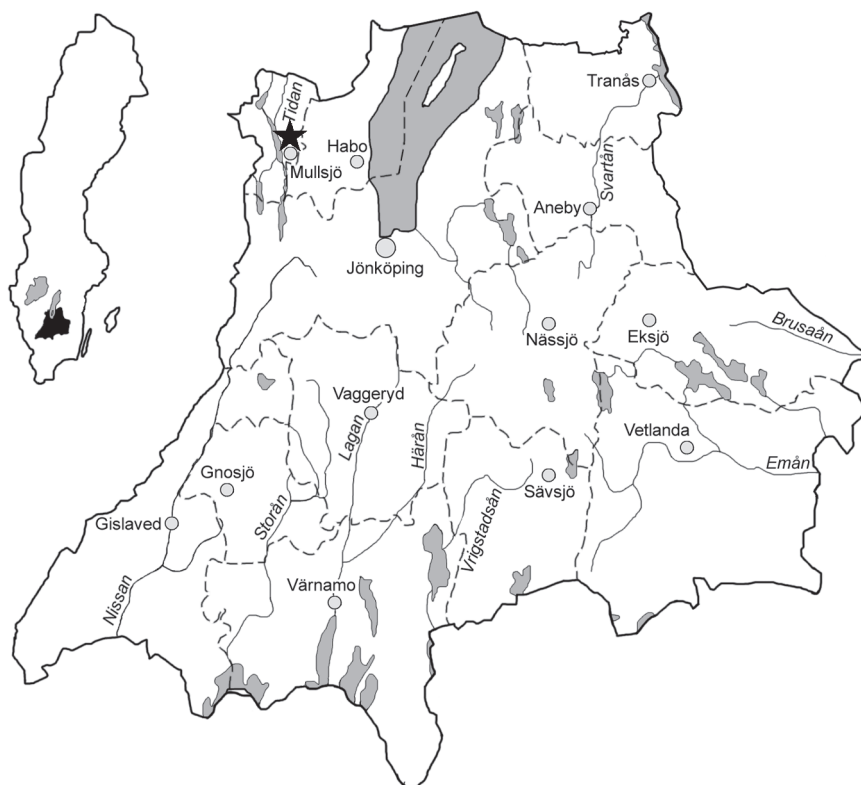
Gunnarsbo 1:3

Arkeologisk utredning, etapp 1 inom Gunnarsbo 1:3 m.fl.
Nykyrka socken i Mullsjö kommun, Jönköpings län.

Gunnarsbo 1:3

Arkeologisk utredning etapp 1 inom Gunnarsbo 1:3 m.fl., Nykyrka socken i Mullsjö kommun, Jönköpings län.

Rapport, foto och ritningar: Ådel V Franzén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

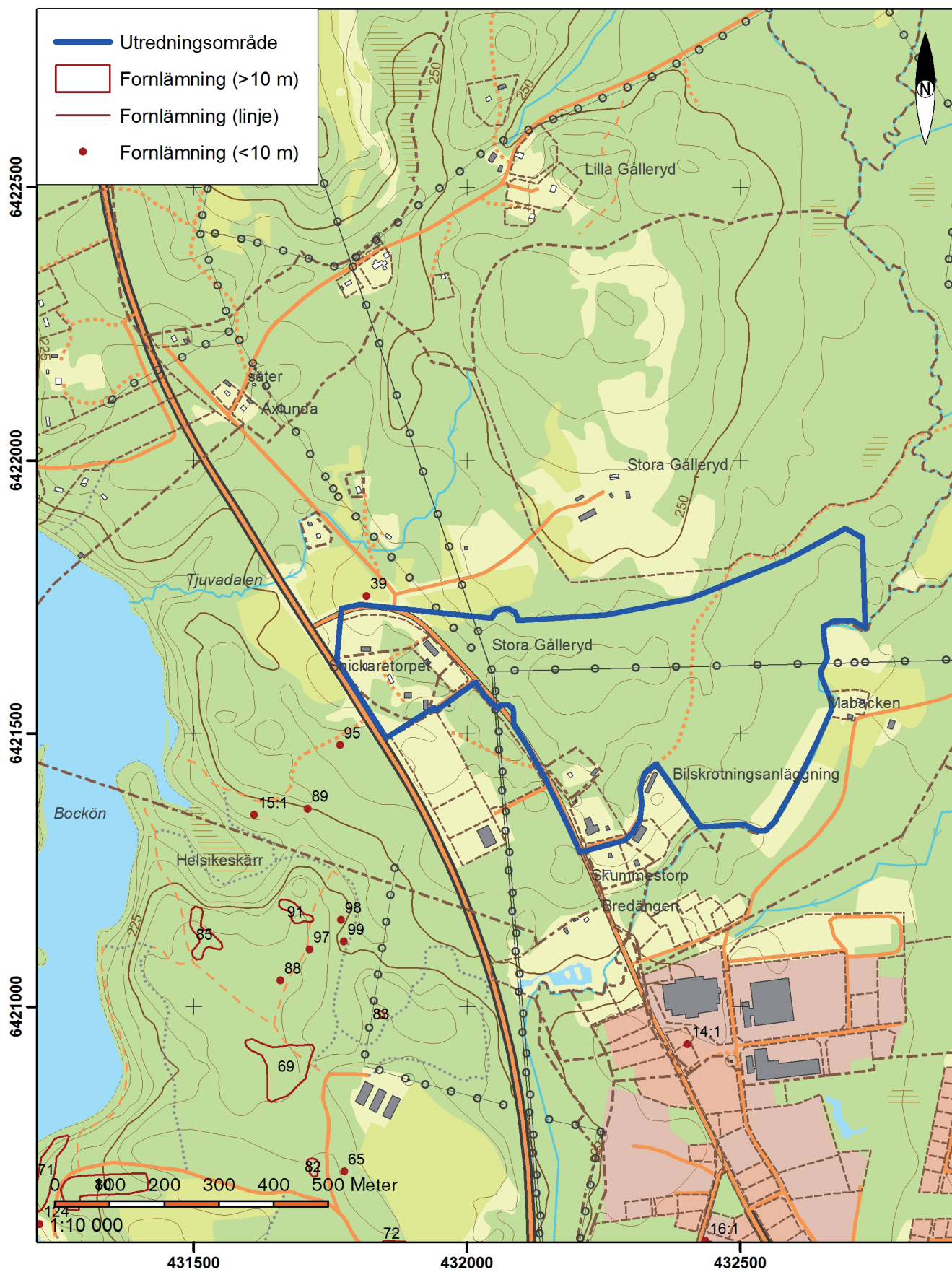
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2014

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	5
Tidigare undersökningar.....	6
Resultat.....	6
Undersökningsområdet i äldre kartor.....	6
Nyupptäckta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar	7
Sammanfattning.....	7
Åtgärdsförslag.....	7
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser.....	11
Tryckta källor	11
Arkiv.....	11
Kartunderlag.....	11

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartans blad 64E 2d SV. Skala 1:10 000.

Inledning

Under december 2014 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1 av planerat område för industribyggnation i Gunnarsbo 1:3, Nykyrka socken, Mullsjö kommun. Fält- och rapportansvarig var antikvarie Ådel V. Franzén. Beställare var Mullsjö kommun. Utredningsområdet täcker en yta om 28 ha (FIGUR 1).

Metod och målsättning

Den arkeologiska utredningen, etapp 1 syftar till att fastställa förekomst av fornlämningar och kulturlämningar inom och i anslutning till det aktuella utredningsområdet (UO). Fältinventeringen föregås av en byråmässig studie av Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister (FMIS) och kulturhistoriska utredningar, äldre lantmäteriakter samt relevant litteratur, allt i syfte att erhålla en helhetsbild över det aktuella områdets bebyggelse, -odlings- och bosättningsutveckling i ett långtidsperspektiv. Områden som bedöms som intressanta ur boplatssynpunkt, men där inga lämningar syns ovan mark, kan komma att bli aktuella för en arkeologisk utredning, etapp 2, där matjorden avlägsnas för att identifiera eventuella fornlämningar utan markering ovan mark.

Topografi

Områdets östra och sydöstra del domineras av sankmark och moras som skiftar med torrmark av typisk utmarkskaraktär. I områdets sydöstra del vidtar en sammanhängandes sankmark. I området söder och norr om kraftledningsgatan (Ö-V riktning) finns kullig sandrik moränmark. Hela området domineras av planterad barrskog där en ca 40 meter bred gata utan skog finns längs med kraftledningsgatan.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Utredningsområdet är beläget på ett höjddparti strax söder om gården Stora Gålleryds äldre inägor. Inga fornlämningar av förhistorisk karaktär finns i nära anslutning till UO, men ca 400 meter söder om UO finns Nykyrka 14:1, en domarring och ca 1 km åt norr finns en grav i form av ett 9 meter stort röse (Nykyrka 11:1). En källa som enligt tradition skall innehålla hälsobringande vatten finns ca 280 meter väster om UO (Nykyrka 15:1) och en husgrund efter torpet Kullen som var bebott mellan 1790 och 1900 finns strax norr om UO:s västra del (Nykyrka 39). En milstolpe i granit från 1707 är belägen vid en äldre vägsträckning ca 750 meter söder om UO (Nykyrka 16:1).

Väster och sydväst om UO finns ett tjugotal fornlämningar registrerade i FMIS med sammanlagt ca 100 lämningar efter kol-

ningsverksamhet i form av kolningsgropar, kolbottnar och kolar-kojgrunder (Nykyrka 65, 69, 72, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 98, 99) (FIGUR 1).

På Fiskarön i Stråken, ca 1,2 km sydöst om utredningsområdet har en skärvstensförekomst registrerats (Sandhem 307) och ca 175 meter öster om UO finns Nykyrka 28:1, en kvarnlämning. I arkeologiskt forskningsprogram för Jönköpings läns museum (Cassel 2005) betonas vikten av dessa lämningar som källa till kunskap om de produktionsstrategier som funnits i det förhistoriska och historiska samhället.

Tidigare undersökningar

Inga arkeologiska undersökningar har gjorts i nära anslutning till UO.

Arkeologiska utredningar genomfördes dock åren 2001 och 2014 i Ruder ca 4 km söder om det nu aktuella utredningsområdet. I samband med detta registrerades ett område med röjningsrösen och möjliga förhistoriska boplatsoområden (Lorentzon 2001, Vestbö-Franzén 2014).

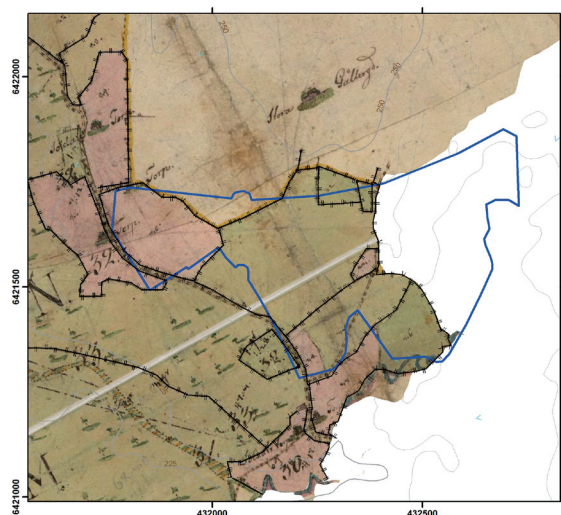
År 2005 dokumenterades tre domarringar inne i Mullsjö samhälle (Borg, 2005). Syftet med undersökningen var inte att gräva ut gravarna utan att avgränsa dessa och bedöma deras karaktär inför anläggandet av en cykelväg. Icke desto mindre tillvaratogs ett fyndmaterial bestående av glaspärlor, brända ben, bronsbleck och slagg. De tidigare två registrerade domarringarna utökades med ytterligare en grav.

Resultat

Undersökningsområdet i äldre kartor.

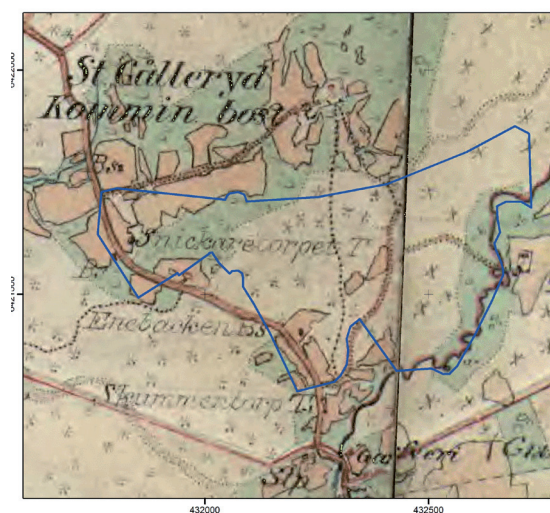
Det finns inga storskaliga kartor som täcker in det aktuella området. Däremot finns från socknarna i Habo och Mullsjö kommuner flera utmarkskartor som redovisar gårdarnas hagmarks och skogstillgångar. Området finns även med i den häradsekonomiska kartan från ca 1890.

Den västra delen av UO täcks av en utmarkskarta från 1804. Denna redovisar ett torp under Stora Gälleryd inom UO's västra del. Själva bebyggelsen ligger väster om UO, men torpets inägor sträcker sig ca 380 meter in i UO's nordvästra del. Inom den sydvästra delen av UO återfinns en åkeryta till soldattorpet under Bredared, och något norr därom finns en särhågnad mindre åkeryta. (FIGUR 2). Hägnadsorganisationen visar att särhågnade ängar eller beteshagar har funnits i områdets norra och södra del under 1800-talets början. En väg som binder ihop huvudvägen i sydost med Stora Gälleryd i nordost går genom området i närmast N-S riktning.

FIGUR 2. Utmarkskartan över Nordskogen från 1804 redovisar åkermark till två torp, varav ett soldattorp inom gränserna för utredningsområdet. Åkermarken är troligen av efterreformatorisk ursprung. Hägnaderna har förtydligats för att visa hur särhågnade ängar och hagar finns i området.

FIGUR 3. Utdrag ur den häradsekonomiska kartan från ca 1880 med utredningsområdet inlagt.

Den häradssekonomiska kartan som är ca 100 år yngre visar ungefär samma bild, enstaka åkerytor från omkringliggande gårdar och torp går in i UO och enstaka särhågnade mindre åkrar finns centralt i UO, i övrigt är området utmark och skog (FIGUR 3). Häradssekonomen redovisar också flera vägar genom UO, inom den östra delen som inte redovisas på 1804 års karta.

Nyupptäckta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar

Vid fältinventeringen i området kunde konstateras att den östra delen bestod av obrukad torrmark omväxlande med sankmark. Ju längre åt öster desto större inslag av mossar och morasmark. Icke desto mindre upptäcktes en kolbotten, mycket låg och med oregelbundna stybbgropar. Ett mindre stenröse i närheten har registrerats som röjningsröse, men kan vara rest efter kallmurad spis i en kolarkoja. Den karakteristiska vällen efter koja saknades dock, varför lämningen har registrerats som röjningsröse. Båda lämningarna har bedömts som övrig kulturhistorisk lämning.

Inom norra delen av utredningsområdet framkom ett ca 2,8 ha stort område med minst 200 röjningsrösen av äldre karaktär och på krönet av höjdpartiets västsluttning framkom en grav i form av ett röse med ca 6 meters diameter (FIGUR 4). Området karakteriserades av mindre åsar i NNV-SSO riktning som bildade minst tre svackor där förutsättningarna för odling och bebyggelse kan anses som goda. Graven och den fossila åkermarken har bedömts som fornlämning. Boplatsläget är beläget centralt inom den fossila åkermarken.

I övrigt framkom enstaka röjningsrösen av yngre karaktär inom UO. Åt väster vidtog de områden som varit uppodlade enligt äldre kartor och där det i dag fanns dels industrimark, dels husbebyggelse. Här framkom ett område med täktgropar och en stenmur som är identisk med en åkeravgränsning på den häradssekonomiska kartan från ca 1880 (TABELL 1, FIGUR 5).

FIGUR 4. Den nyupptäckta graven, Id 6. Foto: Ådel V. Franzén

Sammanfattning

Inga fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar var sedan tidigare kända i området. Vid utredningen, etapp 1 påträffades fossil åkermark i form av ett ca 2,7 ha stort område med röjningsrösen samt en grav i form av ett röse. Inom den fossila åkermarken bedömdes ett område som möjligt boplatsläge.

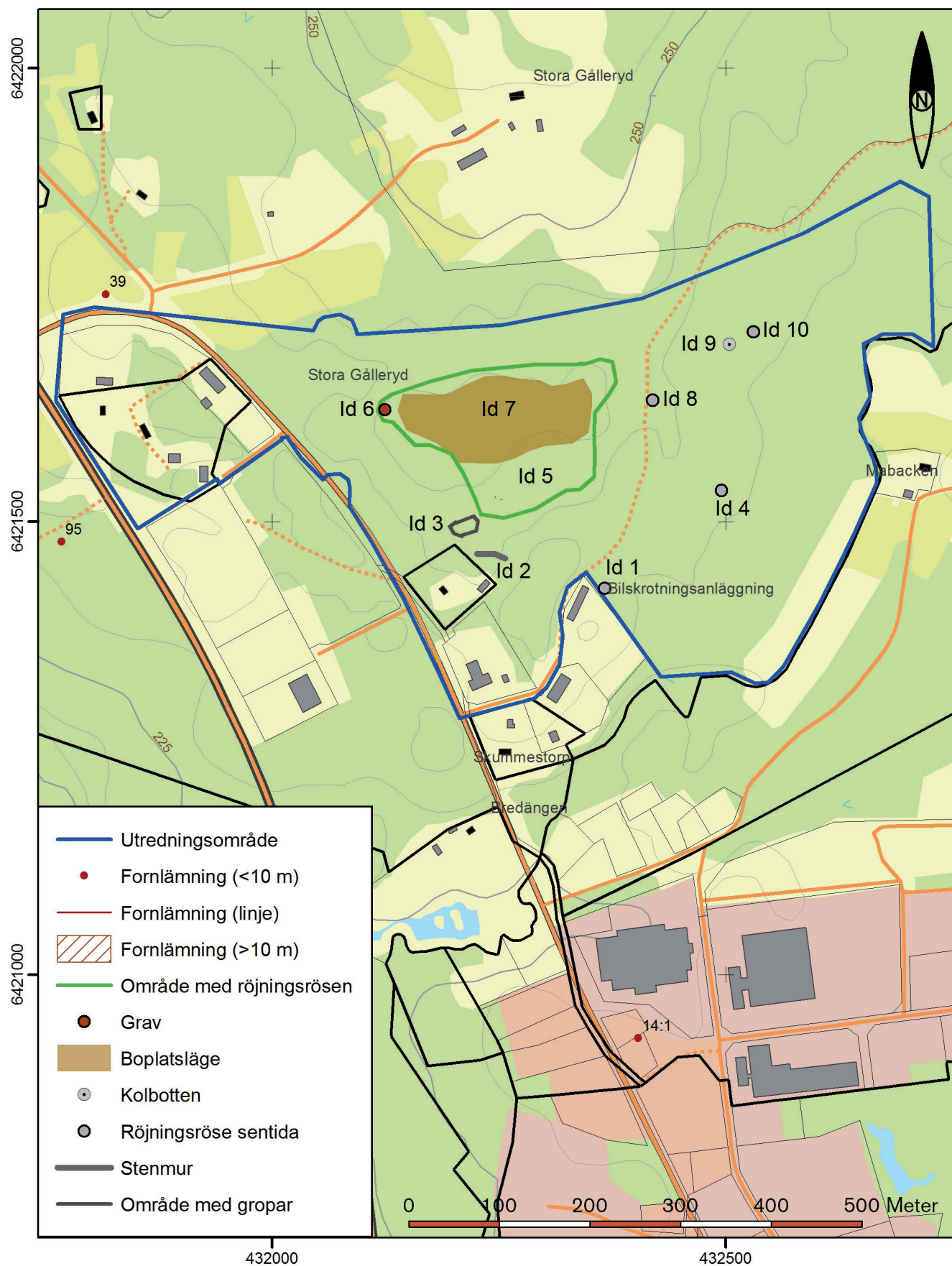
Åtgärdsförslag

Förundersökning föreslås för den fossila åkermarken samt röset. Inom ramen för förundersökning görs sökschaktsgrävning efter boplats efter att den fossila åkermarken har dokumenterats. Läns museet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslagen.

Objekt nr /Karta	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Kommentar
Id 1	Röjningsröse	Röjningsröse 2,5 meter i diameter och 0,3 meter högt. Sentida	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
Id 2	Stenmur	Stenmur, ca 30 meter lång, 1-1,5 meter bred och 0,2-0,5 meter hög. Sladdrig upplagd. Stenmuren sammanfaller med gräns för åker i häradeekonomiska kartan från ca 1880	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
Id 3	Brott/täkt	Inom området finns tre gropar, 0,2-0,8 meter djupa och ca 1 meter i diameter. Täckgropar	Registreras ej i FMIS	.
Id 4	Röjningsröse	Röjningsröse, 2,5 meter i diameter och 0,6 meter högt. Sentida	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
Id 5	Fossil åker	Röjningsröseområde inom ett ca 270 x 45-170 meter stort område. Inom område är ca 200 röjningsrösen, 2-4 meter i diameter och 0,2-0,5 meter höga. Rösena har måttligt till kraftigt övermossad fyllning av 0,2-0,4 meter stora stenar	Fornlämning	Förundersökning
Id 6	Röse	Röse, 6 meter i diameter och 0,6 meter högt. Delvis övermossad fyllning av 0,15-0,3 meter stora stenar	Fornlämning	Förundersökning
Id 7	Boplatsläge	Inom ett ca 1,5 hektar stort område finns möjligt boplatsläge Registreras ej i FMIS.	Ej fastställt	Utreds i samband med FU av Id 5
Id 8	Röjningsröse	Röjningsröse, 4 meter i diameter och 0,5 meter högt. Skadat av väg	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
Id 9	Kolningsanläggning	Kolbotten, 11 meter i diameter och 0,25 meter hög. Antydning till stybbgropar omkring, 1 meter breda och ca 0,2-0,3 meter djupa	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn
Id 10	Röjningsrösen	Röjningsröse, 1 meter i diameter och 0,3 meter högt. Sentida Eventuellt spisrest från kolarkoja	Övrig kulturhistorisk lämning	Hänsyn

TABELL 1. Tabell över tidigare kända samt nypåträffade forn- och kulturlämningar. Förklaring till tabellen återfinns i slutet.

Förklaringar	
Antikvarisk bedömning	
Fornlämning	Fornlämning är lämningar som vid registreringstillfället bedömts omfattas av skydd enligt Kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den från forna tider, att den tillkommit genom äldre tiders bruk och att den är varaktigt övergiven och kan antas ha tillkommit före 1850.
Övrig kulturhistorisk lämning	Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringstillfället inte utgör fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Annan lagstiftning kan även vara rådande och ge lämningen ett skydd..
Bevakningsobjekt	Bevakningsobjekt, dvs det går inte att säkert avgöra om det är fornlämning, alternativt det är svårt att göra en besiktning/bedömning på grund av t.ex. tät vegetation (används endast i undantagsfall)
Uppgift om	Uppgift om fyndplats, torp etc, där fysiska spår inte kan ses på platsen.
Ej fastställt	Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser t ex boplatslägen där en arkeologisk utredning etapp 2 krävs för att fastställa om det är en fornlämning.

FIGUR 5. Nyupptäckta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar inom utredningsområdet. Skala 1:6000.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-7320-2014
 Länsstyrelsens beslutsdatum: 2014-11-05
 Jönköpings läns museums dnr: 280/2014
 Beställare: Mullsjö kommun
 Rapportansvarig: Ådel V. Franzén
 Fältansvarig: Ådel V. Franzén
 Fältarbetstid: 2014-12-02
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Mullsjö
 Socken: Nykyrka (Sandhem) socken
 Fastighetsbeteckning: Stora Gäleryd 1:2, 1:5, 1:6,
 Gunnarsbo 1:3, 1:338
 Belägenhet: Digitala fastighetskartans blad:
 64E 2d SV
 Koordinater: Centralt: 432280/6421554
 Koordinatsystem: Sweref 99 TM
 Undersökningsyta: Ca 28 ha

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Arkeologiskt program för Jönköpings läns museum*, 2005. Kerstin Cassel
- Borg, Jan, 2005: *Tre domarringar i Mullsjö. Förundersökning av RAÄ 13 inför byggande av ny GC-väg, Nykyrka socken i Mullsjö kommun, Jönköpings län*. Arkeologisk förundersökning. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2005:49.
- Lorentzon, Moa, 2001: *Rösen och block i Ruders hage – inför husbyggnation inom Torestorp 1:95, Ruders hage. Nykyrka socken i Mullsjökommun, Jönköpings län*. Särskild arkeologisk utredning. Jönköpingsläns museum. Arkeologisk rapport 2001:26.
- Vestbö-Franzén, Ådel, 2014. *Arkeologisk utredning, etapp 1 inför planerad villabebyggelse inom Ruder 1:7, Nykyrka socken i Mullsjö kommun, Jönköpings län*.

Arkiv

- Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister (FMIS): raa.se
- Lantmäteriverket och lantmäteristylsernas arkiv: lantmateriet.se

Kartunderlag

- Digitala fastighetskartans blad 64E 2d
- P160-11:p3:64-65, Stora Gälleryd, 1645, Johan Gyllenstig Botvidsson
- P160-2:1 Bosebygd, Laga delning 1781. Johan Justus Aurell, Per Nylandh
- K16-nyk-2a, Karta över Nohrskogen, Nykyrka socken, 1804.
- J112-34-9 och 10 Häradsekonomisk karta över Tunnarp och Mullsjö, ca 1880.

Inför en planerad industrietablering utförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1, av ett ca 28 ha stort område. Inom utredningsområdet framkom bland annat ett område med fossila åkermark av äldre karaktär samt en grav.